

«Оцінка розмірів тіньового ринку с/г продукції учасниками агарного ринку»

Аналітичний звіт за результатами
телефонного опитування

Методологія дослідження

Опитування проведено з 9 по 13 жовтня 2017 року в усіх регіонах України методом особистого телефонного інтерв'ю. Цільова група опитування: керівники малих та середніх сільськогосподарських підприємств та фермерських господарств. Всього у опитуванні взяли участь 500 респондентів.

1. Характеристика опитаних підприємств

Участь в опитуванні взяли керівники сільськогосподарських підприємств з усіх областей України, регіональний розподіл представлений на малюнку 1.

Рис. 1. Регіональний розподіл опитаних підприємств, кількість та відсоток

Підприємства, що взяли участь в опитуванні розрізняються між собою залежно від обсягів землі на якій ведеться господарська діяльність (див. табл.1). Наведений розподіл вказує на те, що переважно опитані підприємства належать до сегменту невеликих сільськогосподарських виробників, переважно фермерських господарств. В подальшому аналізі ми умовно розділено їх три групи за розміром землекористування, щоб дослідити особливості наданих оцінок ситуації залежно від цього чинника.

Таблиця 1. Характеристика підприємств залежно від загального обсягу землекористування

	Підприємств	%	%	Група за розміром землеволодіння
до 100	229	45,8	47,6	«Мікро» підприємства
100 - 200 га	99	19,8	20,6	«Малі» підприємства
201 – 500 га	104	20,8	21,6	«Малі+» підприємства
501 - 1000 га	21	4,2	4,4	
1001 - 3000 га	14	2,8	2,9	
3001 - 10 000 га	11	2,2	2,3	
10 001 - 20 000 га	3	,6	0,6	
Відмовилися відповідати	19	3,8		

Переважає більшість підприємств спеціалізується на вирощуванні зернових та олійних культур (див. табл. 2.)

Таблиця 2. Загальна характеристика підприємств за видами діяльності

	Основна діяльність (називали до 3-х видів)	Діяльність, що приносить найбільшу виручку
Зернові культури	70,8	50,0
Олійні, технічні культури	41,6	16,4
М'ясо	19,0	8,8
Овочі	11,4	5,8
Молоко	9,6	4,4
Фрукти/ Ягоди	7,6	4,8
Інша продукція рослинництва	5,8	2,0
Інша продукція тваринництва	3,8	2,2
Птиця	3,4	1,6
Яйця	1,0	,2
Відмовилися відповідати	--	3,8

Представлений в таблиці 3 розподіл видів основної діяльності (за виручкою) в розрізі розміру землеволодіння показує, що збільшення обсягів землі в користуванні призводить до більшої спеціалізації на вирощуванні зернових та олійних культур та відмові від інших видів діяльності. Також можна побачити, що вирощування зернових та олійних культур посідає провідне місце незалежно від розміру підприємства.

Таблиця 3. Характеристика видів діяльності залежно від розмірів землеволодіння

	«Мікро» підприємства	«Малі» підприємства	«Малі+» підприємства
Зернові культури	46,3	59,1	49,0
Олійні, технічні культури	13,5	16,7	34,7
М'ясо	12,7	5,4	8,2
Овочі	8,7	4,4	
Молоко	3,9	5,9	2,0
Фрукти/ Ягоди	6,6	3,9	2,0
Інша продукція рослинництва	1,7	3,0	
Інша продукція тваринництва	3,1	1,0	4,1
Птиця	3,1	0,5	
Яйця	0,4		

2. Оцінка обсягів тіньового обігу сільськогосподарської продукції

За даними нашого опитування половина керівників сільськогосподарських підприємств (48,6%) визнають, що отримують пропозиції продати продукцію підприємства за готівку. Така саме ситуація із пропозиціями за готівковий розрахунок придбати матеріально-технічні ресурси (паливно-мастильні матеріали, добрива, послуги з обробки, прибирання та зберігання врожаю) – 50% визнають, що отримують такі пропозиції (див. рис2 та 3). Зауважимо, що відмову відповідати на запитання в даному разі можна зараховувати як зізнання у небажанні визнавати наявність відповідних пропозицій.

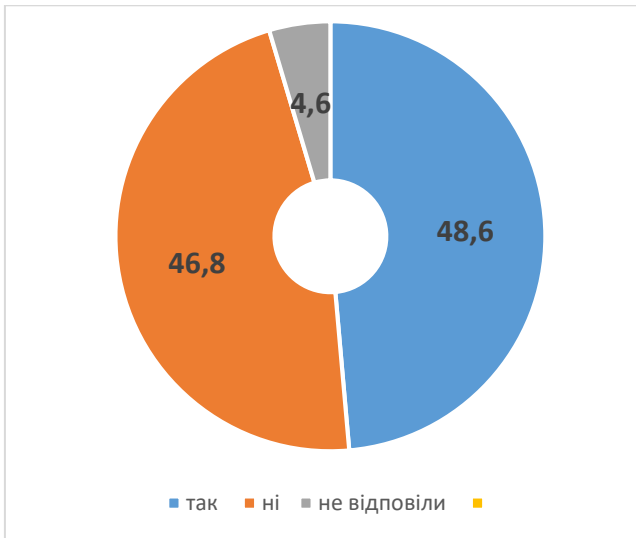

Рис. 2. Розподіл відповідей на запитання: «Чи пропонували Вам в цьому році за готівковий розрахунок продати продукцію Вашого підприємства?», %

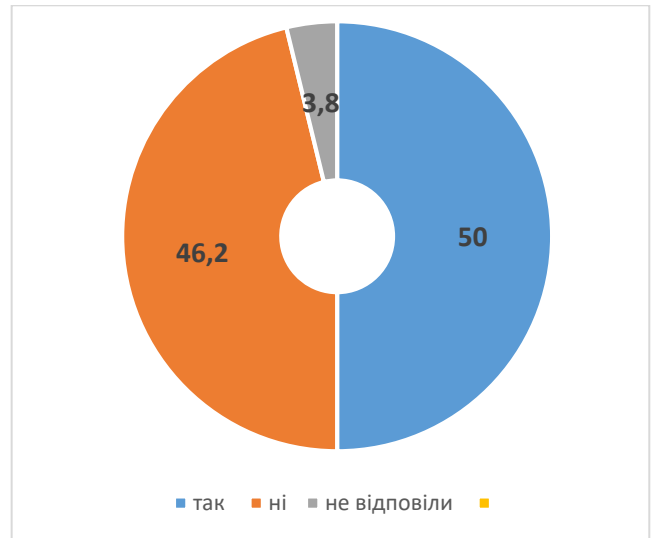

Рис. 3. Розподіл відповідей на запитання: «Чи пропонували Вам в цьому році за готівковий розрахунок придбати матеріально-технічні ресурси?», %

Наявність пропозицій продавати продукцію за готівку залежна від розміру підприємства: на наявність таких пропозицій частіше визнавали керівники підприємств із більшими обсягами землеволодіння. Натомість, пропозиції купувати с/г послуги та ПММ за готівку дещо частіше отримують найменші виробники (див. табл. 4).

Таблиця 4. Частка підприємств, що отримувала пропозиції в цьому році за готівковий розрахунок продати продукцію/придбати матеріально-технічні ресурси залежно від розміру землеволодіння, %

	«Мікро» підприємства	«Малі» підприємства	«Малі+» підприємства
Отримували пропозиції продати продукцію за готівку	47,2	44,8	61,2
Отримували пропозиції купувати послуги та ПММ за готівку	51,1	47,8	38,8

Оцінюючи частоту отримання «готівкових» пропозицій респонденти, що представляють різні за розміром землеволодіння групи підприємств, дають доволі схожі оцінки: 25,2% кажуть, що пропозиції продавати продукцію за готівку становлять чверть від усіх пропозицій, ще 26,5% -- що вони сягають третини від загальної кількості пропозицій, 25% -- що вони складають половину, а 11% більше половини від отриманих пропозицій.

Таблиця 5. Розподіл відповідей на запитання: «Скажіть, якщо говорити про всі пропозиції продати Вашу продукцію, то яку частину склали пропозиції продати за готівку розрахунок?», % серед тих, хто отримував пропозиції продати продукцію за готівку

	«Мікро» підприємства	«Малі» підприємства	«Малі+» підприємства	Серед всіх
До чверті	26,7	24,7	22,2	25,2
Від чверті до третини	27,6	28,1	19,4	26,5
Від третини до половини	24,8	25,8	25,0	25,2
Більше половини	13,3	9,0	11,1	11,3
Відмова відповідати	7,6	12,4	22,2	11,7

Звернемо увагу на те, що питання виявилось значно гострішим для представників найбільших (категорія «малі+») підприємств, через що їх керівники помітно частіше відмовлялися відповідати.

Оцінюючи, яким чином змінилася ситуація із кількістю пропозицій продавати продукцію за готівковий розрахунок, респонденти в переважній своїй більшості були однотайними, заявивши, що частка таких пропозицій не змінилася (55%), трохи більше чверті (27,4%) вважають що пропозицій працювати за готівку поменшало, меншість (12%) – що їх побільшало (не дали відповіді 5,6%). Зазначимо, що у відповідях на це запитання не існує розбіжностей залежної від розміру підприємства.

За результатами опитування можна стверджувати що керівники сільськогосподарських підприємств не бачать яких-небудь суттєвих змін в функціонуванні ринку в цьому році, порівняно із попереднім. Оцінки розміру тині в обігу продукції в цьому та минулому роках збігаються.

Таблиця 6. Розподіл відповідей на запитання: «Як Ви вважаєте, в цілому в області, яка частина зібраного врожаю / виробленої продукції була продана за готівковий розрахунок в минулому 2016 році?», та «Як Ви думаєте, яка частка зібраного врожаю / продукції в цьому 2017 році в області продано або буде продана за готівковий розрахунок?», %

	2016	2017
Незначна частина врожаю / продукції продавалася за готівку	18,6	24,0
До чверті (25%) від усього зібраного / виробленого врожаю	24,2	21,4
Від чверті до третини врожаю / продукції	22,4	20,0
Від третини до половини врожаю / продукції	12,4	11,2
Більше половини врожаю / продукції	8,4	7,0
ВІДМОВА ВІДПОВІДАТИ	14,0	16,4

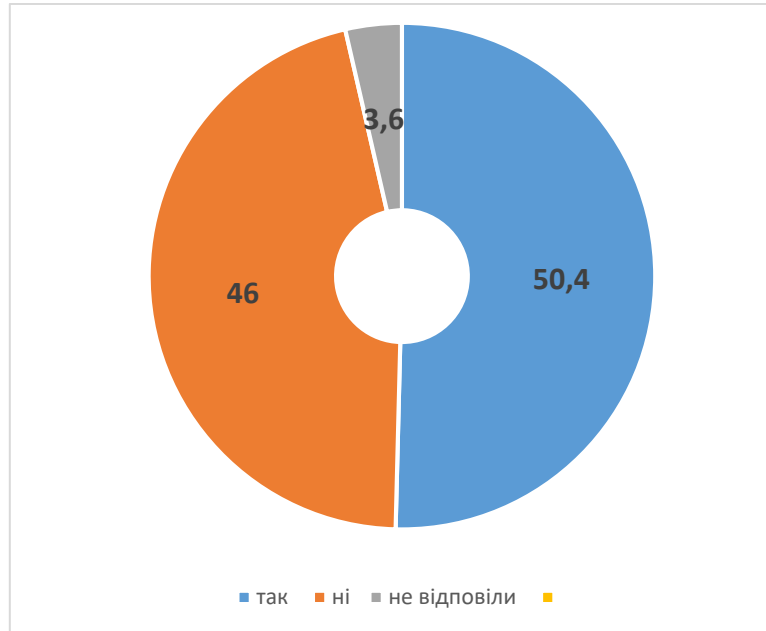
На пряме запитання про те, чи були факти продажу сільгосппродукції за готівкові кошти, ствердно відповіли 39,4% опитаних керівників підприємств, ще 13,2% відмовилися відповідати, решта (47,4%) відповіли що таких випадків не було. Зазначимо, що дещо частіше в продажі за готівку зізнавалися представники підприємств із більшими обсягами землеволодіння.

Таблиця 7. Розподіл відповідей на запитання: «Продавали Ви в цьому році продукцію за готівковий розрахунок?», %

	«Мікро» підприємства	«Малі» підприємства	«Малі+» підприємства	Серед всіх
Так	37,6	36,5	51,0	38,5
Ні	46,7	52,7	34,7	48,0
Відмова відповідати	15,7	10,8	14,3	13,5

3. Оцінка обсягів тіньової оренди землі

Наявність тіньової оренди землі визнають 50,4% опитаних керівників підприємств. Визнання цього факту не залежить від розміру землеволодіння та регіону походження підприємства. Натомість, з проблемами розторгнення офіційних договорів та «перетікання» землі в тіньових обіг частіше стикалися представники «малих» підприємств (землеволодіння 100-500 га). Якщо з проблемою загалом стикалися 17,6%, то в цій категорії таких вже 21% (показник вищий, але статистично недостовірний через малий розмір вибірки).

Рис. 4. Розподіл відповідей на запитання: «Чи знаєте Ви про випадки тіньової оренди землі, без офіційної реєстрації договорів та виплатою орендної плати грошима або продукцією в районі (нах) де розташовано Ваше підприємство?», %

Оцінюючи обсяги тіньової оренди землі учасники опитування були доволі песимістичні: лише 12,6% вважають що обсяги тіньового обігу без укладання договорів становлять незначну частину в місцевості де працює їх підприємство. Решта (понад 70%) вказали на значні обсяги тінізації.

Таблиця 8. Розподіл відповідей на запитання: «Як Ви вважаєте, яка частка сільськогосподарської землі, що знаходиться в обробці, здається в тіньову оренду в Вашому районі (районах, де працює Ваше підприємство)?», %

	%
Незначна частина	12,6
До чверті (25%) від усієї землі	14,6
Від чверті до третини	14,0
Від третини до половини	24,8
більше половини	17,0
ВІДМОВА ВІДПОВІДАТИ	17,0

Такі негативні оцінки ситуації підтверджуються і тим фактом, що 21,6% опитаних підтвердили що до них зверталися із пропозицією продати урожай, вирощений на землі, що знаходиться в тіньовий оренді, як свій власний.

Таблиця 9. Розподіл відповідей на запитання: «Чи зверталися до Вас з пропозицією продати урожай, вирощений на землі, що знаходиться в тіньовий оренді, як свій власний, тим самим завищивши статистичні дані про врожайність (обсягом зібраного врожаю)?», %

	%
Так	21,6
Ні	73,8
Відмова відповідати	4,6

Оцінюючи стан та обсяги тіньової оренди землі більшість опитаних вказали, що ситуація за останні три роки принципово не змінилася. Зазначимо, що оцінки надані керівниками підприємств що віднесені до групи «Малі+» доволі розрізнені, вони частіше вказують або на зменшення, або на збільшення тіньової оренди (менше за загал схильні оцінювати ситуацію як таку, що не зазнає змін).

Таблиця 10. Розподіл відповідей на запитання: «Як Ви вважаєте, за останні три роки площа сільськогосподарських земель, які знаходяться в тіньовий оренді збільшилася, не змінилася або зменшилася?», %

	«Мікро» підприємства	«Малі» підприємства	«Малі+» підприємства	Серед всіх
Збільшилася	7,0	9,9	14,3	8,9
Не змінилась	52,4	51,7	38,8	50,7
Зменшилася	22,3	25,1	32,7	24,5
ВІДМОВА ВІДПОВІДАТИ	18,3	13,3	14,3	15,8